

ירמיהו פרק לב - קניית השדה [תלמידי 5 יח"ל]

בפרק לב מתבקש ירמיהו על ידי ה' לקנות שדה בענתות הנמצאת כבר תחת כיבוש בבלי. ירמיהו מתפלא על כך, ופונה לה' בתפילה ובשאלה מדוע עליו לקנות את השדה. בתשובת ה' נאמר לו כי מעשה זה בא לסמל את הנחמה שתבוא אחר הגלות. פרק לב מיועד לתלמידי 5 יח"ל, ויוקדשו לו שני שיעורים.

שימו לב: למרות שהפרק ממוקם לפני פרק ל"ו, הרי שזמנו הוא ימי צדקיהו ועל כן יש ללמדו אחרי שמלמדים את פרק ל"ו שעוסק בימי יהויקים.

נושאים ושאלות מכווני למידה:

מדוע נדרש ירמיהו לקנות את השדה מחנמאל?

מדוע התפלל ירמיהו לאחר מעשה הקניין?

מהי תשובת ה' לירמיהו?

2..... מבנה הפרק

4..... פסוקים א-טו - הרקע לסיפור וקנין השדה

8..... פסוקים טז-כה - תפילת ירמיהו

13..... פסוקים כו-מד - תשובת ה' לירמיהו

מבנה הפרק

<p>הרקע לנבואה</p>	<p>א הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת ה' בשנת בשנה העשרית לצדקיהו מלך יהודה היא השנה שמנה־עשרה שנה לנבוכדראצר: ב ואז חיל מלך בבל צרים על־ירושלם וירמיהו הנביא היה כלוא בחצר המטרה אשר בית־מלך יהודה: ג אשר בלאו צדקיהו מלך־יהודה לאמר מדוע אתה נבא לאמר כה אמר ה' הנני נתן את־העיר הזאת ביד מלך־בבל ולכדה: ד וצדקיהו מלך יהודה לא ימלט מיד הכשדים כי הנתן ינתן ביד מלך־בבל ודבר־פיו עס־פיו ועיניו את־עיניו תראינה: ה ובבל יולך את־צדקיהו ושם יהיה עד־פקדי אתו נאס־ה' כי תלחמו את־הכשדים לא תצליחו.</p>
<p>קניין השדה</p>	

כו ויהי דבר-ה' אל-ירמיהו לאמר: כו הנה אני ה' אלהי כל-בשר הממני יפלא כל-דבר: כח לכן כה אמר
 ה' הנני נתן את-העיר הזאת ביד הפשדים וביד נבוכדראצר מלך-בבל ולכדה: כט ובאו הפשדים הנלחמים
 על-העיר הזאת והציתו את-העיר הזאת באש ושרפוה ואת הבתים אשר קטרו על-גגותיהם לבעל והסכו
 נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני: ל כי-היו בני-ישראל ובני יהודה אך עשים הרע בעיני מנערתיהם כי
 בני-ישראל אך מכעסים אתי במעשה ידיהם נאם-ה': לא כי על-אפי ועל-חמתי היתה לי העיר הזאת למן-
 היום אשר בנו אותה ועד היום הזה להסירה מעל פני: לב על כל-רעת בני-ישראל ובני יהודה אשר עשו
 להכעסני המה מלכיהם שריהם כהניהם ונביאייהם ואיש יהודה וישבי ירושלם: לג ופנו אלי ערף ולא פנים
 ולמד אתם השכם ולמד ואינם שמעים לקחת מוסר: לד וישומו שקוציהם בבית אשר-נקרא שמי עליו
 לטמאו: לה ויבנו את-במות הבעל אשר בגיא בן-הנם להעביר את-בניהם ואת-בנותיהם למלך אשר לא-
 צויתים ולא עלתה על-לבי לעשות התועבה הזאת למען החטי החטיא את-יהודה: לו ועתה לכן כה-אמר
 ה' אלהי ישראל אל-העיר הזאת אשר אתם אמרים נתנה ביד מלך-בבל בחרב וברעב ובדבר: לו הנני
 מקבצם מכל-הארצות אשר הדחתים שם באפי ובחמתי ובקוצף גדול והשבתים אל-המקום הזה והשבתים
 לבטח: לח והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים: לט ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל-
 הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם: מ וכרתי להם ברית עולם אשר לא-אשוב מאחריהם להיטיבי אותם
 ואת-יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי: מא וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתים בארץ הזאת באמת
 בכל-לבי ובכל-נפשי: מב כי-כה אמר ה' כאשר הבאתי אל-העם הזה את כל-הרעה הגדולה הזאת בן אנכי
 מביא עליהם את-כל-הטובה אשר אנכי דבר עליהם: מג ונקנה השדה בארץ הזאת אשר אתם אמרים
 שממה היא מאין אדם ובהמה נתנה ביד הפשדים מד שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים
 בארץ בנימן ובסביבי ירושלם ובערי יהודה ובערי השפלה ובערי הנגב כי-אשוב את-שבותם
 נאם-ה':

תשובת
ה'

פסוקים א-טו - הרקע לסיפור וקנין השדה

הרקע לסיפור

א הדבֵר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת ה' בְּשָׁנָה הָעֲשָׂרִית לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
היא הַשָּׁנָה שְׁמֹנֶה עָשָׂרָה לְנְבוּכַדְרֶאֱצַר:

ב וְאֵז חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל צָרִים עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּרְמְיָהוּ הִנְבִּיא הָיָה כְּלוּא בַחֲצֵר הַמִּטְרָה
אֲשֶׁר בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה:

ג אֲשֶׁר כָּלְאוּ צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר מִדּוּעַ אַתָּה נֹבֵא לֵאמֹר
כֹּה אָמַר ה' הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְלִכְדָּהּ:

ד וְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִמְלֹט מִיַּד הַכְּשָׂדִים כִּי הִנְתַּן וַיִּנְתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל
וַדְּבַר פִּי עִם פִּי וְעֵינָיו אֶת עֵינָיו תִּרְאֶינָה:

ה וּבָבֶל יוֹלֵךְ אֶת צִדְקִיָּהוּ וְשָׁם יִהְיֶה עַד פְּקֻדֵי אֹתוֹ נָאִם ה'
כִּי תִלְחַמוּ אֶת הַכְּשָׂדִים לֹא תִצְלִיחוּ.

בפתיחת הפרק מצוינות כמה עובדות רקע הנחוצות להבנת הסיפור.

הערה דיסקטית:

מומלץ לתת לתלמידים לאסוף בעצמם את העובדות המקדימות את הסיפור:

העובדה	ציטוט
זמנה של הנבואה	
מיקומו של חיל בבל	
המקום שבו נמצא ירמיהו	עיין גם בירמיהו לו, כ
הסיבה למיקומו של ירמיהו	

הרקע ההיסטורי נדרש להבנת הקושי של ירמיהו בהמשך. לא רק שירושלים נתונה במצור, אלא אם יש מצור על ירושלים זה סימן שענתות, הנמצאת מצפון לירושלים, נכבשה כבר ע"י הבבלים. השדה שבענתות נחשב אם-כך כבר שטח בבלי כבוש, וכל ענין גאולת השדה נראה חסר שחר באותה שעה קשה.

קנין השדה

ירמיהו מקבל בנבואה הודעה מאת ה' שחנמאל בן-שלום דודו עומד להגיע אליו ולבקש ממנו :

קְנֵה לְךָ אֶת־שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֲנֹתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לְקִנּוֹת.

ואכן חנמאל מגיע אל ירמיהו :

ח וַיָּבֵא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דָּדַי כַּדְבָר הַ' אֲלֵי־חֶצֶר הַמִּטְרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שְׂדֵי אֲשֶׁר־בְּעֲנֹתוֹת אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ בְּנֵי־מִינִן כִּי־לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וְלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לְךָ וְאָדַע כִּי דְבַר־ה' הוּא.

מה פשר בקשתו זאת של חנמאל? מהו משפט הירושה והגאולה שעליהם מדבר חנמאל? בחומש ויקרא פרק כה כה נאמר :

כֹּה כִּי יָמוּךְ אַחִיךָ וַיִּמְכַר מֵאֲחֻזּוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו וְגָאֵל אֶת מִמְכַר אַחִיו.

בעניין גאולת אדם שנמכר לעבד אומרת התורה שם בפסוק מט :

או דָּדוֹ אוֹ בֶן דָּדוֹ יִגְאָלְנוּ אוֹ מִשְׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלְנוּ...

התורה מצווה שבמקרה שאדם מכר את אחוזתו מחמת עוניו מוטלת על קרובי משפחתו החובה לגאול את השדה ולהחזירו לנחלת המשפחה. מדוע, אם כן, פונה חנמאל לירמיהו?

מהר"י קרא [ז-ח]:

כי לך משפט הירושה ולך הגאולה קנה לך-

אילו הייתי מת בלא בנים, אתה היית ראוי ליורשני, ואילו הייתי מוכר אותו לאחר, הדין עליך לגאול אותו מיד הקונה, ואפילו לא היית יורשי, לך הגאולה, דכתיב (ויקרא כה מט) "או דודו או בן דודו יגאלני".

חנמאל אומר לירמיהו שהוא עומד למכור את השדה, והוא מביע את העדפתו שירמיהו יקנה ממנו את השדה. חנמאל טוען כי אם ימכור את השדה לזר, אזי ירמיהו, כקרוב משפחתו, יצטרך בבוא העת לגאול את השדה. משום כך הוא מעדיף מלכתחילה למכור את השדה דווקא לו.

הערה דיזקטית:

אפשר לתת לתלמידים לשער מה היו השיקולים של ירמיהו בעד ונגד רכישת השדה.

מהר"י קרא [ז-ח]:

ואדע כי דבר ה' הוא - כלומר : בקושי ובמרירות לב קניתי, שהרי כשדים נלחמים על העיר והסוללות באו העיר ללוכדה וזה אומר לי שאקנה שדהו אשר בענתות. ולפי שבא אלי בדבר ה' לא יכולתי לעכב.

לפי פירושו של מהר"י קרא, אילו היה צריך ירמיהו לשקול באופן הגיוני את השאלה האם לרכוש את השדה היה מחליט שלא לקנות אותו. חנמאל בא בשעה שהכיבוש הבבלי כבר נמצא בעיצומו. ענתות, שבה נמצא השדה, נתונה תחת כיבוש בבלי. מדוע אם כן מסכים ירמיהו לקנות את השדה?

וְאֵדַע כִּי דְבַר־ה' הוּא. (פסוק ח)

ירמיהו שואל את עצמו מדוע הקדים לקב"ה להודיע לו על בואו הצפוי של חנמאל אליו. בהמשך הפרק, בפסוק כה, אומר ירמיהו לקב"ה:

וְאַתָּה אֲמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי ה' קָנְהָ־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים.

פסוקים ט-יב מתעדים את הליך עסקת ממכר הקרקע בתקופת המקרא. מפסוקים אלה נוכל ללמוד על:

א. צורת התשלום

ב. דרכי כתיבת שטר המכר וההעתיקים שלו

ג. תפקיד העדים

תיעוד הקניין מתואר כאן תוך שימוש בכמה מושגים: ספר המקנה, החתום, המצווה והחוקים, הגלוי.

הערה זידיקטית:

כדאי להסב את תשומת ליבם של התלמידים לכך שבפסוקים אלה יש לנו הזדמנות ללמוד פרק בריאליה של תקופת המקרא.

ט וְאָקְנָה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דָּדִי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת וְאֲשַׁקְלֶה־לוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שָׁקִלִים וְעֵשֶׂרָה הַכֶּסֶף: י וְאָכְתָב בְּסֵפֶר וְאַחֲתָם וְאָעַד עֲדִים וְאֲשַׁקֵּל הַכֶּסֶף בְּמֵאזְנַיִם: יא וְאָקַח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הַחֲתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְאֶת־הַגְּלוּי: יב וְאַתָּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בְּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דָּדִי וּלְעֵינֵי הָעֲדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָל־הַיְהוּדִים הַיּוֹשְׁבִים בְּחֶצֶר הַמְטָרָה:

להעמקה:

מלבי"ם [י]:

היה מנהגם לכתוב שני ספרים: (א). ספר המקנה שבו היה כתוב שפלוני מכר שדה פלונית לפלוני ביום פלוני, וספר זה היה חתום וקשור להיות למשמרת. ועם ספר הזה היו כתובים גם כן המצוה, היינו התנאים שהם ממצות התורה... והחקים, הם העניינים שהם מנמוסי המדינה... שהמצוה והחקים היו חתומים וצוררים עם ספר המקנה. (ב). ואת הגלוי: היה ספר שטר מכירה שהיה מגולה בלתי מקושר וחתום, שהיה ביד הקונה להראות לכל שהוא שדהו, לבל יצטרך לפתוח ספר החתום בכל עת.

כפי הנראה נכתב השטר בשני עותקים: עותק אחד נגלל, נקשר בחוטים ונחתם בחותם שלא איפשר לקרוא את הכתוב במגילה, אלא אם כן שברו את החותמת ופתחו אותה. זה היה ספר "החתום". ספר זה אי אפשר לזייף או לשנות, ונהגו לפתוח אותו רק במקרים יוצאים מן הכלל, כאשר התעורר ספק ביחס לקניין. העותק השני נשאר פתוח, ושימש לעיון במקרה הצורך. העדים היו חותמים על שני העותקים.

בתיאור מעשה הקניין מוזכרת ארבע פעמים העובדה שהמעשה נעשה לעיני חנמאל, לעיני העדים ולעיני כל היהודים היושבים בחצר המטרה. גם הציווי לברוך הוא לעיני כל הנוכחים. הדגשה זו

מלמדת כי הקניין אינו פעולה עסקית פרטית, אלא מעשה בעל משמעות סמלית-ציבורית אשר צריך להתפרסם ברבים.

יג וְאַצִּיחַ אֶת בְּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לְאמֹר: יד כֹּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֶת הַחֲתוּם וְאֶת סֵפֶר הַגְּלוֹי הַזֶּה וְנָתַתָּם בְּכַל־חֶרֶשׁ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים: טו פִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בְּתִים וְשָׂדוֹת וְכֶרְמִים בְּאַרְץ הַזֹּאת:

ברוך בן נריה מתבקש לשים את התעודות בכלי חרש. מדוע יש צורך בשימור כה מוקפד של תעודות אלה?

רד"ק [יד]:

למען יעמדו ימים רבים - עד שוב הגולה, שאז תתקיים נבואת "עוד יקנו בתים". ולהיות לאות לשיבת הגלות צוה הא-ל לקנות השדה לנחמה לישראל, שלא יחשבו שאבדה תקותם אם יגלו.

קניין השדה מחנמאל מלווה במסר נבואי של ירמיהו על כך שעוד יקנו בתים, שדות וכרמים בארץ. בעיצומה של התגשמות נבואת החורבן של ירמיהו, כאשר חיל כשדים מאיים על ירושלים, מתחיל ירמיהו לבשר על הנחמה. שמירת התעודות המעידות על מעשה הקניין תהווה בבוא העת הוכחה על כך שירמיהו הקדים לבשר על הנחמה עוד טרם בוא החורבן.

פסוקים טז-כה - תפילת ירמיהו

תמיהת ירמיהו בתפילתו

טז וְאֶתְפַּלֵּל אֶל־ה' אַחֲרֵי תַתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בְּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה לֵאמֹר.

בנבואותיו של ירמיהו תופסת התפילה מקום מרכזי מאד. תפילות רבות ושונות בתוכן פזורות לאורך הספר. בעוד הנבואה היא הבאת דבר ה' אל האדם, מהווה התפילה זרימה הפוכה בצינור הקשר עם א-לוהים. התפילה היא הבאת דבר האדם לפני הא-ל.

ירמיהו ביצע את המוטל עליו ללא ערעור או ויכוח. אך משסיים לעשות את צו ה' הוא פונה אל ה' בתפילה ומבטא את התמיהה שלו על צו ה' לקנות את השדה במציאות בה הכיבוש הבבלי בעיצומו, למרות שקיבל הסבר מפורש בנבואה לקניית השדה: "כי כה אמר ה' צבאות א-להי ישראל עוד יקנו בָּתִּים וְשָׂדוֹת וְכַרְמִים בְּאַרְץ הַזֹּאת" (טו).

ירמיהו מקשה על ציווי קנין השדה בדרך הבאה:

"הֲיֵהָהּ הַסְּלִלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלִכְדָּהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרֶעַב וְהַדָּבָר וְאִשׁוּר דִּבְרַת הָיָה וְהַנֶּדָּה רָאָה. וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדַנִּי ה' קְנֵה לְךָ הַשָּׂדֶה בְּכֶסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים"?! (כד-כה)

על תמיהתו של ירמיהו על ציווי ה' אפשר לענות במספר דרכים:

הערה דידיקטית: על התלמיד לדעת שני הסברים.

א. הסבר של בעל עקידת יצחק:

בעל פירוש עקידת יצחק (שער טט) הגיע למסקנה כי אין מוקדם ומאוחר בסדר הפסוקים:

עקידת יצחק:

ועל כל פנים צריכים היינו לומר, כי תפילת ירמיה קדמה לאמרו אל ברוך בן נריה "עוד יקנו בָּתִּים" (טו) ... וקרא (=ופסוק) מסייע לנו, שאמר "וְאֶתְפַּלֵּל אֶל ה' אַחֲרֵי תַתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל בְּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה לֵאמֹר" (טז), כלומר אחר שנתתו לו לבד ולא אחר שאמרתי לו "עוד יקנו בָּתִּים" וגו'. גם כי מאמר "כי כה אמר ה' עוד יקנו בתים וגו'" הוא בפסוק פרשה לפניו ולאחריו (=בפסוק המהווה פרשת מסורה עצמאית הנפרדת ממה שלפניה וממה שאחריה).

ואי אפשר להיות בענין אחר, כי איך הוקשה עליו הענין אחר שגילה לו סודו?

לפי פירוש זה ירמיהו נתן לברוך בן נריה את שתי התעודות למשמרת, ולא אמר לו את הפסוק "עוד יקנו בָּתִּים". לאחר מכן פנה ירמיהו בתפילה לה' ובה הביע את פליאתו, וקיבל מענה מה' שמסביר כי רעיון הקניין של השדה הוא לומר שעוד יקנו בתים ושדות. רק אחרי ששמע ירמיהו את תשובת ה' ידע לומר לשומעיו "עוד יקנו בתים". כחיזוק לדעתו זו מציין בעל עקידת יצחק כי פסוק טו הוא פרשיה לעצמה, ולכן סביר שלא נאמר כהמשך ישיר לפסוק שלפניו וגם אינו קשור לפסוק שאחריו.

ב. הסבר רד"ק**רד"ק (יז):**

אתה - ידעת. וחשב ירמיהו, כי אולי שב אפו מהם ברוב חסדיו, וזכר להם חסדי אבות הראשונים, לפיכך אמר: "עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים" (יח). שאם לא כן, למה אמר שיקנה השדה, והעיר קרובה להיכבש? וזה עניין תפילתו.

לפי פירוש הרד"ק חשב ירמיהו שחל שינוי בתכנית הא-לוקית. הוא פירש את הציווי לקנות את שדהו של חנמאל כמעשה הגיוני שהקב"ה מבשר דרכו על חזרתו מן התכנית להמשיך את הפורענות שכבר החלה.

הערה דיסקטית:

אפשר להזכיר תחושה דומה שחוה ירמיהו בעימות עם חנניה. אחרי שחנניה מדבר בשם ה' ושובר את המוטה, ירמיהו אינו מתעמת עמו. למדנו שם שירמיהו מעלה על הדעת אפשרות שהקב"ה החליט לקצר את העונש, ודברי חנניה על "בעוד שנתיים ימים" הם החלטה חדשה שירמיהו עדיין אינו יודע עליה. רק לאחר התגלות ה' אליו הוא מבין שדברי חנניה הם שקר. גם כאן ירמיהו נמצא בספק האם הציווי לקנות את השדה מעיד על שינוי בתכנית הא-לוהית.

ג. דעת מקרא

אמנם אמר הנביא את נבואתו כמו שנצטווה, אבל לאחר מכן ביקש מה' שיסביר לו – כיצד יתכן שארץ חרבה תיבנה, ודווקא בידי בניה, שנתפזרו לכל עבר מכאן. מכאן, שאין הנביא אומר דבר אלא אם כן נצטווה מפי הגבורה, ואפילו אינו יורד לעומקו של הדבר, שהוא בא להשמיע באזני העם.

לפי דעת מקרא, ירמיהו קיבל את הנבואה המסבירה את המשמעות הסמלית של המעשה המתמיה של קנין השדה (בפסוק טו), ובכל זאת הוא לא ירד לסוף דעתו של ה' וביקש בתפילתו הבהרה נוספת לציווי לקנות את השדה.

שבח ה' בתפילת ירמיהו

תפילת ירמיהו נחלקת לכמה עניינים:

<p>יְיָ אֱלֹהֵי אֱ-דָנִי ה' הִנֵּה אַתָּה עֹשֵׂת אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ בְּכַחַד הַגָּדוֹל וּבְזָרְעָךָ הַנְּטוּיָה לֹא-יִפְּלֵא מִמֶּךָ בְּלִדְבָר. יַח עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים וּמִשְׁלֵם עֹז אָבוֹת אֱלֹהֵיךָ בְּנִיחָם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ. יֵט גְּדֹל הָעֶצְמָה וְרַב הָעֲלִילָיָה אֲשֶׁר-עֵינֶיךָ פְּקָחוֹת עַל-כָּל-דְּרָכֵי בְנֵי אָדָם לְתֵת לְאִישׁ בְּדַרְכּוֹ וּכְפָרֵי מַעֲלָלוֹ. כ אֲשֶׁר-שָׁמַת אֶתְּוֹת וּמִפְתִּים בְּאָרֶץ-מִצְרַיִם עַד-הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבְאָדָם וְתַעֲשֶׂה-</p>	<p>גבורת ה' והיותו מקיים דברו</p>
---	---

לך שם כיום הזה. כא ותצא את עמך את ישראל מארץ מצרים באותות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובמזרא גדול. כב ותתן להם את הארץ הזאת אשר נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש.	
כג ויבאו וירשו אותה ולא שמעו בקולך ובתורתך ובתורתך לא הלכו את כל אשר צויתנה להם לעשות לא עשו	כפיות הטובה של עם ישראל
ותקרא אתם את כל הרעה הזאת. כד הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה.	העונש
כה ואתה אמרת אלי אדני ה' קנה לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים.	התמיהה של ירמיהו

ירמיהו פותח את תפילתו בתיאור גדולתו של הקב"ה. בדבריו הוא מזכיר את מידתו של הקב"ה המתגלה בהשגחתו על האדם בכלל ובאירועים היסטוריים הנוגעים לישראל בפרט.

הערה דיזקטית:

אפשר לבקש מן התלמידים למלא את הטבלה:

מידותיו של הקב"ה	אירועים היסטוריים

לשם מה מאריך ירמיהו בתיאור גדלותו של ה'?

לפי מהר"י קרא, החלק הראשון של תפילת ירמיהו מהווה התנצלות ארוכה לקראת הרצון של ירמיהו להרהר אחר ציוויו של ה' לקנות את השדה. ירמיהו מכיר בכך שה' יודע הכול ואין לאדם זכות לדון אחר מידותיו. כמי שיודע שהקב"ה פועל בצדק, הוא מנסה להבין את ההגיון שבעניין. הוא מציג את ירמיהו הפונה לקב"ה כאדם התוהה על דבר שהוא רואה ואינו מבין, והולך לחכם שיסביר לו את התמיהה שהוא רואה.

להרחבה ניתן לעיין בלשונו של מהר"י קרא ([באתר מקראות גדולות הכתר](#)).

רק בסיומה של התנצלות זו מרשה לעצמו ירמיהו לבקש את הסברו של הקב"ה לעניין:

כֹּה וְאַתָּה אֹמְרָת אֵלַי אֲדֹנָי ה' קָנָה לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר נְתָנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים:

לפי פירוש הרד"ק שהובא לעיל ירמיהו חשב שחל שינוי בתכנית הא-להית והוא מבקש לברר את העניין.

להעמקה - ירמיהו משתמש במטבע התפילה "האל הגדול והגבור והנורא"

בתפילתו משתמש ירמיהו במטבע תפילה המוכר לנו ממשה רבנו.

ירמיהו אומר (לב, יח):

הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

משה אומר (דברים י, יז):

כִּי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם הוּא אֱ-לֹהֵי הָאֱ-לֹהִים וְאֲדֹנָי הָאֲדֹנָיִם הָאֵ-ל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׂא פָנָיִם וְלֹא יִקַּח שָׂחַד.

חז"ל השוו לנוסחים אלה גם את תפילתו של דניאל (ט, ד):

וְאֶתְפַּלֵּא לְה' אֱלֹהֵי וְאֶתְנוּדָה וְאֶמְרָה אָנָּה ה' הָאֵ-ל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאֶהְבֵּנוּ וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו.

ואת תפילתו של נחמיה (ט, לב):

וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ הָאֵ-ל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד.

השוואת נוסח התפילה של ירמיהו ודניאל לנוסח התפילה של משה מלמדת שהם הכירו את נוסח התפילה של משה, אך לא השתמשו בו באופן מדויק. לעומתם חוזר נחמיה אל הצירוף המקורי של: "האל הגדול הגיבור והנורא".

חז"ל עסקו בשאלה מדוע בחרו ירמיהו ודניאל לשנות את מטבע התפילה של משה:

יומא סט ע"ב:

דאמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת גדולה? שהחזירו עטרה ליושנה. אתא [בא] משה אמר: האל הגדול הגבור והנורא. אתא [=בא] ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר: "נורא". אתא [=בא] דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר: "גבור" אתו אינהו [=באו הם-אנשי כנסת גדולה] ואמרו: אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן [=ירמיהו ודניאל] היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה [=מדוע עשו ככה ועקרו תקנת משה]. אמר רבי אלעזר: מתוך שיודעין בהקב"ה שאמיתי הוא לפיכך לא כיזבו בו:

דברי חז"ל אמנם עוסקים בשאלה מדוע שינה ירמיהו את לשון התפילה, אך הם גם מלמדים אותנו לקח חשוב על האופן שבו צריך אדם להסתכל על הפורענות שבאה עליו. ראשית, הוא רשאי לבטא את תחושותיו, ואפילו לשאול שאלות נוקבות על כך: "איה נוראותיו?". שנית, הגמרא מלמדת אותנו פרק חשוב בהלכות תפילה - על החובה לומר בתפילתנו לפני הקב"ה רק דברי אמת.

ירמיהו שידע את נוסח תפילתו של משה מתקשה לומר על הקב"ה שהוא האל-הנורא. תחושתו היא שהצלחתם של הבבלים להשחית את בית המקדש מעידה על כך שהקב"ה אינו מפחיד אותם, משמע שאין הוא נורא. וכיוון שכך הוא חש, הוא עומד לפני קונו בתפילה ושומט את המילה "נורא" מתפילתו. רבי אלעזר מבהיר שבתפילה חייב אדם לומר לפני הקב"ה אך ורק דברי אמת, ואם האמת הפנימית של המתפלל לא מאפשרת לו לומר דבר מסוים, הרי הקב"ה, "שאמיתי הוא", מעדיף שתיאמרנה לפניו רק אמירות שהמתפלל מרגיש שהן אמיתיות.

אך עדיין יש מקום לשאול: מדוע אנשי כנסת הגדולה (הכוונה לנחמיה, בפסוק שהובא לעיל) שהכירו את התהליכים ההיסטוריים שעברו על עם ישראל, לא המשיכו להוריד ממטבע התפילה את המילים גבור ונורא? מדוע בחרו הם לחזור למטבע התפילה של משה?

המהרש"א בחידושי הלכות ואגדות על יומא סט ע"ב מסביר (דבריו הובאו בתרגום לעברית): נראה שוודאי לא חלקו [- ירמיה ודניאל עם אנשי כנסת הגדולה], אלא שכל אחד מהם הוסיף ופחת בכוחותיו וכינויו [- של ה'] כפי זמנו, שראו ביכולתו וכוחותיו של הקב"ה. וכולם אמרו "הגדול" – שבכל זמן ושעה גדולתו מפורסמת מתוך בריאת עולמו.

ומשה בזמנו, שראה גבורותיו ונוראותיו בנפלאות אשר עשה הקב"ה במצרים ולסיחון ועוג ושאר נסי המדבר, הוסיף לומר 'הגיבור והנורא'.

בא ירמיהו וראה בדורו וזמנו עובדי כוכבים מרקדין בהיכלו, אמר איה נוראותיו, ועל כן פחת מלומר 'הנורא'. וזה היה בתחילת הגלות – בחורבן הבית, שעדיין לא נשתעבדו ישראל בעובדי כוכבים, ולכן היה אומר 'הגיבור'.

עד שבא דניאל, שהיה בבבל בגולה, וראה שעבוד הגלות, ועל כן אמר 'איה גבורותיו', ופחת מלומר 'הגיבור', אבל 'נורא' היה [- אומר], מאחר שהוא לא ראה חורבן הבית שעובדי כוכבים מרקדין וכו'. עד שבאו אנשי כנסת הגדולה שהיו גם בסוף שבעים שנים של גלות בבל, וראו באותן השנים שניצלו ישראל מכמה צרות... חזרו לומר... זוהי גבורתו... וזהו מוראו... וזהו שמסיים 'שודעים בו בקב"ה שאמתי הוא, לפיכך לא כזבו בו' שכל אחד מהם לא כיזב בו לפי דורו וזמנו!

אנשי כנסת הגדולה חיו בתום תקופת הגלות וראו כבר את נבואת הנחמה מתקיימת. משום כך הם יכלו להבין את התהליך ההיסטורי השלם, וכתוצאה מכך יכלו לחזור ולשבח את הקב"ה בכל מילות השבח שנקט משה. ירמיהו העומד בעיצומה של תקופת החורבן מתקשה לראות את הנחמה שתבוא אחרי הגלות. קושי זה הוא הגורם לתפילתו ותמיהתו "ואתה אמרת אלי... קנה לך השדה". מתוך ראיית ה"כאן ועכשיו" בוחר ירמיהו להיות אמיתי בתפילתו ולא לומר "הא-ל הנורא", או כפי שאומר המהרש"א - שכל אחד מהם לא כיזב בו לפי דורו וזמנו.

פסוקים כו-מד - תשובת ה' לירמיהו

תשובת ה' לירמיהו

כמענה לפנייתו של ירמיהו לקב"ה:

יז אָהָה אֲדַנִּי ה' הִנֵּה אַתָּה עֹשִׂית אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכַחַד הַגְּדוֹל וּבְזֶרְעֶךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפְלֵא מִמֶּךָ כָּל־דְּבָר:

משיב הקב"ה לירמיהו באותה מטבע לשון, כאומר: גם אם אתה ירמיהו מתפלא על הדברים, הרי ממני לא יפלא דבר.

כו הִנֵּה אֲנִי ה' אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר הַמִּמְנִי יִפְלֵא כָּל־דְּבָר:

מפסוק כו עד פסוק לה מתאר הקב"ה בהרחבה את חטאם של ישראל ואת הפורענות הקשה הצפויה לבוא. אך בפסוקים לו-מד נפתחת נבואת נחמה מן היפות והמרגשות ביותר בספר ירמיהו. נבואה המתארת את האהבה הגדולה של הקב"ה לעמו ואת שמחתו הרבה להיטיב להם.

לו וְעַתָּה לִכְן כֹּה־אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִתְּנָה בְיַד מְלֹךְ־בָּבֶל בְּחָרֵב וּבְרָעַב וּבְדָבָר: לֹא הִנְנִי מְקַבְּצִים מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחַתִּים שָׁם בְּאִפִּי וּבְחַמְתִּי וּבְקֶצֶף גְּדוֹל וְהַשְׁבַּתִּים אֶל־הַמְּקוֹם הַזֶּה וְהַשְׁבַּתִּים לְבָטָח: לֹא וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: לֹט וְנִתְּנִי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדָרֶךְ אֶחָד לִירְאָה אוֹתִי כָּל־הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וּלְבִנְיָהֶם אַחֲרֵיהֶם: מ וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא־אֲשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהִיטִיב אוֹתָם וְאֶת־יְרֵאָתִי אַתֶּן בְּלִבְכֶם לְבַלְתִּי סוּר מֵעֲלִי: מֵא וְשִׁשְׁתִּי עֲלֵיהֶם לְהִטִּיב אוֹתָם וּנְטַעְתִּים בְּאָרֶץ הַזֹּאת בְּאֶמֶת בְּכָל־לִבִּי וּבְכָל־נַפְשִׁי: מֵב כִּי־כֹה אָמַר ה' כֹּה־אֲשֶׁר הִבֵּאתִי אֶל־הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כֵּן אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר עֲלֵיהֶם: מֵג וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בְּאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים שְׁמֵמָה הִיא מֵאִין אָדָם וּבְהִמָּה נִתְּנָה בְיַד הַפְּשָׁדִים מִד שָׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ וְכָתוּב בְּסֵפֶר וְחָתוּם וְהָעֵד עֲדִים בְּאָרֶץ בְּנִימָן וּבְסַבִּיבֵי יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הָהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוֹתָם נְאֻם־ה':

מהם מאפייניה של נבואת נחמה זו?

הערה דידיקטית:

אפשר לתת לתלמידים למצוא לבד את הפסוקים המתאימים.

הפסוקים	הבטחות הנחמה
ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים. (ל"ט) ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי (מ)	כולם יהיו יראי ה' וילכו בדרך ה'.
וכרתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להיטיבי אותם. (מ)	הברית שיכרות ה' תהיה תמידית ולא תתבטל עוד בגלל מעשי העם.
ונטעתים בארץ הזאת באמת בכל לבבי ובכל נפשי. (מא)	נטיעת עם ישראל בארץ תהיה תמידית.

דגש מיוחד יש בדברי הנחמה לירמיהו בפסוק מב :

ה' כַּאֲשֶׁר הִבְאֵתִי אֶל־הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כִּן אֲנִכִּי מִבֵּיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר אֲנִכִּי דִבֶּר עֲלֵיהֶם

הקב"ה מבטיח לעם כי כשם שקיים את הבטחותיו להעניש והרעה באה, כך הם יכולים להיות בטוחים בבואן של נבואות הנחמה.

רעיון מעין זה שהתגשמות נבואת החורבן מבטיחה גם את הנחמה שתבוא בעקבותיה מובע על ידי ר' עקיבא בסיפור הידוע :

הערה דיזקטית:

תלמידים חלשים יכירו את הסיפור באופן כללי.

ילקוט שמעוני תורה פרשת עקב רמז תתסה :

פעם אחת היו (רבי אליעזר, רבן גמליאל, רבי יהושע ורבי עקיבא) עולין לירושלים. הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם, הגיעו להר הבית ראו שועל אחד יוצא מבית קדש הקדשים. התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק, אמרו לו : "עקיבא לעולם אתה מתמיה, שאנו בוכין [ואתה מצחק]". אמר להם : "אתם למה בוכים?" אמרו לו : "[למה] לא נבכה על מקום שנאמר בו "והזר הקרב יומת" והרי שועל יוצא מתוכו. עלינו נתקיים : "על זה היה דוח לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששמש שועלים הלכו בו". אמר להם : "אף אני לכך צחקתי. הרי הוא אומר : "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו". וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה בבית ראשון זכריה בבית שני. מה אמר זכריה? "עוד ישבו זקנים וזקנים ברחובות ירושלים". מה אמר אוריה? "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יערי". אמר לו הקדוש ברוך הוא : הרי לי שני עדים האלו. אם קיימים דברי אוריה, קיימים דברי זכריה. ואם בטלים דברי אוריה, בטלים דברי זכריה. שמחתי שנתקיימו דברי אוריה, לסוף עתידין דברי זכריה להתקיים. ובלשון הזה אמרו לו : "עקיבא נחמתנו"

סיומה של הנבואה חוזרת אל פליאתו של ירמיהו. אל מול שאלתו :

הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הבשדים... ואתה אמרת אלי אדני ה' קנה-לך
השדה...

משיב הקב"ה:

מג ונקנה השדה בארץ הזאת אשר אתם אמרים שממה היא מאין אדם ובהמה נתנה ביד הבשדים.
מד שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים בארץ בנימן ובסביבי ירושלים ובערי יהודה
ובערי החר ובערי השפלה ובערי הנגב כי-אשיב את-שבותם נאם-ה'.

תיאור הפעולות שתעשינה בעתיד: "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים" מזכיר את
פעולתו של ירמיהו בראשית הפרק. בכך מבטיח הקב"ה כי פעולתו הסמלית של ירמיהו בקניין שדה-
חנמאל בשעה שהעם בטוח שהארץ תהיה שוממה לתמיד, תהפוך לפעולה רגילה בעתיד. אנשים יקנו
שדות, יחתמו על שטר מכירה ויעמידו עדים לאשר את פעולת המכירה.
בכך מקבל ירמיהו תשובה לשאלה שהציקה לו: מה פשר הציווי לרכוש את שדה חנמאל בעת חורבן.